

PRIJEVOD

PLAUT: „PERZIJANAC“

SADRŽAJ

Pošto mu je gospodar otputovao, Toksil otkupi svoju djevojku i pobrine se da je svodnik oslobodi. Kći njegova prijatelja parazita pruruši se i nagovori svodnika da je kupi jer da su je tobože ugrabili razbojnici. Dordal padne u zamku. Toksil se pri piću zabavlja na njegov račun.

39

LICA:

TOKSIL, rob
SAGARISTION, rob
SATURION, parazit
SOFOKLIDISKA, robinja
LEMNISELENA, drojja
PEGNIJE, mladi rob
DJEVOJKA [kći Saturionova]
DORDAL, svodnik

(Mjesto radnje je Atena. Vide se kuće Dordala i Toksilova gospodara.)

PRVI ČIN.

Prvi prizor. *Toksil. Sagaristion.*

TOKSIL: Ljubavnik koji se prvi bez novca zaputio na stazu Amorovu, svojim je mukama nadmašio muke Herkulove! I s lavom, i sa zmijurinom, i s jelenom, i s etolskim veprom, i sa stimpalskim pticama, i s Antejem bih se radije rvao nego s Amorom! Tako se bijedno osjećam dok tražim zajam — a oni koje pitam jedino mi znaju odgovoriti: „Nemamo!“

SAGARISTION (*ulazi i ne opaža Toksila*): Rob koji svojem gospodaru hoće čestito odrobovati, e, taj, bogami, mora u srcu naći mjesta za mnoge stvari za koje misli da bi se mogle svidjeti njegovu gospodaru — i kad je tu, i kad ga nema! Ja niti rado robujem, niti sam baš gospodaru po volji, ali moj gospodar ne može dići ruke od mene, baš kao od krmeljiva oka. Stalno mi izdaje naređenja i oslanja se na mene u svojim poslovima.

TOKSIL (*opaža ga, na stranu*): Tko to ondje stoji nasuprot meni?

SAGARISTION (*opaža ga, na stranu*): Tko to ovdje stoji nasuprot meni?

TOKSIL (*na stranu*): Sličan je Sagaristionu.

SAGARISTION (*na stranu*): Pa to je moj prijatelj Toksil!

TOKSIL (*na stranu*): On je, nema sumnje!

SAGARISTION (*na stranu*): Mislim da je to on.

TOKSIL (*na stranu*): Prići ću mu.

SAGARISTION (*na stranu*): Prići ću i ja njemu.

40

TOKSIL (*glasno*): O, Sagaristione, pomogli ti bogovi!

SAGARISTION: O, Toksile, ispunili ti bogovi želje! Kako si?

TOKSIL: Kako mogu.

SAGARISTION: Radi li se što?

TOKSIL: Živi se.

SAGARISTION: A, jel' onako kako bi htio?

TOKSIL: Da ... ako mi uspije što želim.

SAGARISTION: Više se nego glupo ponašaš s prijateljima.

TOKSIL: Zašto?

SAGARISTION: Trebaš samo reći što hoćeš!

TOKSIL: Pa ja sam već mislio da si ti umro! Nigdje te nisam vidio.

SAGARISTION: Ah, bogamu, zauzetost!

TOKSIL: Da nije na mučilima?

SAGARISTION (*ponosno*): Više od godine dana bio sam predvodnik na mučilima i narednik ... na redu za batine. U mlinu.

TOKSIL: To je tvoja stara služba.

SAGARISTION: A ti, jesi li se ti dobro proveo?

TOKSIL: Ne baš osobito.

SAGARISTION: A, zato si, znači, blijed.

TOKSIL (*patetično*): Zadobio sam ranu u boju s Venerom. Kupidon mi je strijelom probio srce.

SAGARISTION: No, ovdje se već i robovi zaljubljuju!

TOKSIL: A što da radim? Da se suprotstavim bogovima? Da se kao Titani pobijem s njima, a nisam im ravan?

SAGARISTION: Pazi samo da ti stroj za bacanje brestovih šiba ne probije rebra!
 TOKSIL: Kao pravi kralj slavim Dan slobode!¹
 SAGARISTION: Ma nemoj?
 TOKSIL: Da. Gospodar mi je u tuđini.
 SAGARISTION: Ma što na kažeš? U tuđini?
 TOKSIL: Ako si možeš dopustiti da ti bude dobro, dođi! Živjet ćeš sa mnom, kraljevski te život čeka!
 SAGARISTION: Uf, već me svrbe leđa, otkad sam čuo o čemu govoriš!
 TOKSIL: Samo me jedna stvar muči.
 SAGARISTION: A to je?
 TOKSIL: Danas je presudni dan kad se rješava hoće li moja djevojka biti slobodna ili će svoje ropstvo robovati do kraja života.
 SAGARISTION: I onda? Što bi ti sad htio?
 TOKSIL: Možeš me učiniti svojim doživotnim prijateljem.
 SAGARISTION: Kako?
 TOKSIL: Tako da mi daš šeststo dvostrukih drahmi da ih platim za njen otkup. Odmah ću ti vratiti, za tri-četiri dana! Hajde, budi dobar, pomози mi!
 SAGARISTION: O, drzniče, pa kojom se to bestidnošću usuđuješ tražiti od mene tolik novac? Da čitava sebe prodam, jedva bi se dobilo toliko koliko tražiš od mene! Cijediš vodu iz suhe drenovine!
 TOKSIL: Znači, takav si ti prema meni!
 SAGARISTION: A kakav da budem?
 TOKSIL: Kakvo pitanje! Posudi u nekoga!
 SAGARISTION: Napravi to sam! Zašto tražiš od mene?
 TOKSIL: Pokušavao sam. Nigdje nisam dobio.
 SAGARISTION: Pokušat ću i ja. Ako tko bude htio posuditi.
 TOKSIL: Ma imam inače novac na dohvat ruke!
 SAGARISTION: Da ga u mojoj kući ima, već bih ti ga obećao. Ali moje je da se potrudim.
 TOKSIL: Kako god bilo, dođi do mene! Pokušaj, svakako! I ja ću se truditi.
 SAGARISTION: Ako nešto bude, obavijestit ću te.
 TOKSIL: Zaklinjem te i preklinjem, budi dobar prijatelj i učini mi tu uslugu!
 SAGARISTION: Uh! Ubit ćeš me svojim gnjavljenjem!
 TOKSIL: Ljubav je kriva, nisam ja, ako te gnjavim.
 SAGARISTION: Zato ću se, bogami, i rastati s tobom. *(Odlazi.)*
 TOKSIL: Već odlaziš? Sretan put! Vрати se što prije, nemoj da te moram tražiti! Bit ću kod kuće dok god ne smislim svodniku neku grdnu svinjariju! *(Odlazi.)*

41

Drugi prizor. *Saturion.*

SATURION: Staro i drevno zanimanje svojih pređa pazim, čuvam i s najvećom pomnjom održavam. Nije, naime, među mojim pređima bilo takva čovjeka koji svoj

¹ *Eleutheria* je prvobitan naziv svetkovine koja se svake godine slavila u Plateji, u Beotiji, uz prisutnost izaslanika iz svih grčkih gradova. Ovdje se očigledno cilja samo na komični paradoks da rob kao kralj slavi – blagdan slobode.

želudac ne bi sitio kao parazit. Otac, djed, pradjed, prapradjed, šukundjed, šukun-šukundjed — svi su kao miševi stalno žderali tuđu hranu i nikada ih nitko nije mogao nadmašiti u proždrljivosti! Nadimak im je bio: „Debelokošci“! Otuda sam i ja naslijedio ovo svoje zanimanje i njihov društveni položaj. Doušnik ne želim biti. Pa i nije red da se bez ikakve opasnosti po sebe dajem u grabež tuđih dobara! I ne sviđaju mi se ljudi koji se takvim poslom bave. Ne znam, govorim li jasno? Ako se netko bavi tim poslom više radi dobrobiti države nego radi osobne koristi, čovjek može vjerovati da je riječ o odanom i čestitom građaninu. Ali volio bih da se donese zakon koji bi propisivao da svatko tko pomogne pri osudi nekog prekršitelja zakona, polovinu uplaćene globe dade u javnu blagajnu.² I još da se u istom tom zakonu doda i ovo: ako doušnik pozove nekog na sud, da i taj optuženik ima pravo da njega pozove na sud, za istu svotu, pa da se pod jednakim uvjetima pojave pred sucima! Kad bi tako bilo, kažem vam, ne bi se nigdje pojavljivali takvi ljudi kakvi sada ovdje mrežama propisa vrebaju na tuđe imetke! (*Stanka.*) Uostalom, baš sam i ja blesav kad se brinem za državne stvari! Gdje su državni službenici koji se za to moraju brinuti? (*Kreće prema Toksilovoj kući.*) Idem sad unutra, da pregledam jučerašnje ostatke, da li su se dobro odmorili ili nisu, da li su prošli bez vrućine, da li su bili pokriveni, da ih nije tko oplazio. Ali evo, vrata se otvaraju, treba usporiti korak!

Treći prizor. Toksil. Saturion.

42

TOKSIL: Sve sam smislio kako da je svodnik danas svojim vlastitim novcem oslobodi! (*Opazi Saturiona*): Ali evo parazita! Potrebna mi je njegova pomoć. Pretvarat ću se kao da ga ne vidim, pa ću ga tako namamiti. (*Okreće se prema otvorenim kućnim vratima i viče unutra.*) Pobrinite se za to! Dajte, požurite? Nemojte da moram čekati kad se vratim! Zasladi vino, spremi voće i kolače, da budu na pladnju, fino topli! Baci unutra mrvu mirisne trstike! Zaboga, prijatelj će mi svaki čas doći!

SATURION (*na stranu*): O meni govori! Odlično!

TOKSIL: Sigurno će pravo iz kupališta ovamo. Začas će biti ovdje.

SATURION (*na stranu*): Kako sve u tančine zna!

TOKSIL: Pazite da tjestenina i meso budu kuhani! Nemojte da mi bude sirovo!

SATURION (*na stranu*): Pravu pravcatu istinu govori! Sirova tjestenina ne valja, dobra je samo kad je dobro kuhana, pa je onda gutaš! A ako juha s tjesteninom nije onako fino gusta, ne valja ništa, onda je to neka tanka, prozirna gazica! Juha s tjesteninom mora biti gusta kao kaša! Neću da mi ide u mjehur! U želudac hoću da mi ide!

TOKSIL: Ovdje netko kraj mene govori.

SATURION (*kreće prema Toksilu*): Jupiteru moj mili ovozemaljski, pozdravlja te, evo, tvoj gozbeni drug!

² Doušnici-tužitelji dobivali su svotu koja je zakonom bila propisana kao глоба za denuncirani prekršaj. Rimski se izvori kolebaju u tumačenju naziva za doušnika (*quadruplator*) i time nas, posredno, ostavljaju u neizvjesnosti u pogledu visine kazne: jedna *četvrtina* konfiscirane imovine osuđenika ili *četverostruka* vrijednost nezakonito stečene dobiti.

TOKSIL: O, Saturione, baš mi u pravi čas dolaziš!

SATURION: Ne govoriš baš istinu, a tebi to ne priliči. Nisam ja Saturion: sa turom, istina dolazim, ali praznim!³

TOKSIL: Najest ćeš se! Unutra već ognjišta rade za tvoj želudac. Dao sam naredbu da se podgriju ostaci.

SATURION: Šunka se sutradan obavezno servira hladna.

TOKSIL: Tako sam i rekao da naprave.

SATURION: A ima i ribljeg sosa?

TOKSIL: Uh, još pitaš!

SATURION: Znaš ti što valja!

TOKSIL: A ti — sjećaš se o čemu sam jučer s tobom razgovarao?

SATURION: O da, sjećam se! Da se murina i ugor ne podgrijavaju! Puno ih je bolje kusati onako hladne! Ali što čekamo da se upustimo u okršaj? Svaki smrtnik mora jesti rano ujutro!

TOKSIL: Ali previše je rano...

SATURION: Posao koji rano započneš, cijeli dan dobro ide!

TOKSIL: Pazi, molim te, što ću ti reći. Već sam ti jučer ispričao i zamolio te da mi daš šeststo dvostrukih drahmi u zajam.

SATURION. Sjećam se. Znam i to da si me molio i to da ti nisam imao što dati. Parazit koji ima novac u kući, to je propao čovjek! Ako ima nešto u kući, odjednom ga spopadne želja da napravi gozbu, da na svoj račun ždere. Parazit zbilja mora biti kinički filozof, bez igdje ičega. Neka ima mješinicu, strugač za ulje, peharčić, sandale, ogrtač i kesu, s nekom sitnicom u pričuvu, tek toliko da svojim ukućanima razvedri život!

TOKSIL: Sad mi više ne treba novac. Daj mi svoju kćerku da se poslužim njom!

SATURION: Za boga miloga, još nikom nisam dao da se njom posluži!

TOKSIL: Nije za ono što ti misliš!

SATURION: Što hoćeš s njom?

TOKSIL: Saznat ćeš! Ona je zgodna, dobro izgleda.

SATURION: Točno.

TOKSIL (*pokazuje rukom na svodnikovu kuću*): Ovaj svodnik ne poznaje ni tebe ni tvoju kćerku.

SATURION: A tko će me i znati — osim onoga koji me hrani?

TOKSIL: Upravo tako! Zato mi i možeš pronaći taj novac.

SATURION: Bogami, vrlo rado!

TOKSIL: Onda mi dopusti da je prodam.

SATURION: Da je prodaš? Ti?

TOKSIL: Ne ja! Nekom drugom dat ću u zadatak da je proda, nekom koji može za sebe reći da je stranac. Nema ni šest mjeseci otkako se taj svodnik preselio ovamo iz Megare!

SATURION: Propast će mi ostaci. (*Vuče ga prema kući.*) To tvoje može i poslije!

TOKSIL: Može? Ma nemoj! Boga mi moga, nemoj se badava nadati: nećeš danas ovdje ništa okusiti prije nego što mi potvrdiš da ćeš napraviti to što te molim! I

³ U izvorniku neprevodljiva igra riječima koja se temelji na pučkoj etimologiji Saturionova imena (*satur* = sit).

ako što prije ne dovedeš ovamo svoju kćer, boga mi moga, brišem te s našeg spiska! Ha, što ćeš sad? Dakle? Hoćeš li reći što kaniš napraviti?

SATURION (*nakon kraćeg oklijevanja*): Ma bogamu, prodaj i mene, ako hoćeš — samo da me sita prodaš!

TOKSIL: Ako misliš nešto uraditi — radi!

SATURION: Uradit ću sve što hoćeš!

TOKSIL: Dobro. Požuri, idi kući, pametno objasni kćerci, uputi je u varku, da zna što će pričati; gdje da kaže da je rođena, tko su joj roditelji, odakle je oteta. Samo neka smisli da je rođena daleko od Atene. I neka zaplače kad o tome bude govorila!

SATURION: Daj, šuti, molim te! Triput je gora nego što tebi treba!

TOKSIL: Odlično, bogami! Nego, znaš što bi mogao napraviti? Uzmi tuniku i pojas, ponesi i ogrtač i šešir, da se nađu za čovjeka koji će je prodati svodniku.

SATURION: Bravo, odlično!

TOKSIL: Da izgleda kao stranac.

SATURION: Izvrsno!

TOKSIL: I dovedi svoju kćer, onako fino uređenu, kao strankinju.

SATURION: A odakle mi odjeća?

TOKSIL: Uzmi od vođe kazališne družine. Mora ti dati. Edili su dali novac da se unajmi.

SATURION: Začas ću ja to ovdje stvoriti. (*Razmišlja.*) Ali o svemu ovom — ja ne znam ništa!

44 TOKSIL: Ma ništa, zaboga! A kad ja dobijem novac — ti je, kao slobodnu građanku, smjesta tražiš od svodnika!

SATURION: Ako je u hipu ne odvedem, neka je samo zadrži!

TOKSIL: Hajde, na posao! (*Saturion odlazi.*) A u međuvremenu, ja bih poslao maloga do svoje djevojke da je umiri i kaže da ću danas sve to izvesti. Ma, previše pričam! (*Odlazi u kuću.*)

DRUGI ČIN

Prvi prizor. *Sofoklidiska. Lemniselela.*

SOFOKLIDISKA (*stoji malo dalje od vratiju Dordalove kuće i govori Lemniseleli, koja stoji na pragu*): I nekoj neukoj, zaboravljivoj glupači bilo bi dosta toliko puta reći! Čini se da me ti smatraš za pravu pravcatu tupu seljanku! Istina, pijem vino, ali nije moj običaj da s vinom popijem i ono što su mi naredili! Bila sam uvjerena da si već dovoljno mogla uočiti tko sam i kakav mi je karakter! Evo, već sam ti petu godinu pratilja, i u tom vremenu i ovca bi, vjerujem, kad bi išla u školu, već uspjela naučiti slova! A ti još do sada nisi naučila kakve su moje sposobnosti — kad govorim i kad šutim! Jel' možeš zašutjeti? Možeš prestati s upozorenjima? Pamtim, znam, shvaćam, držim na pameti! Bože moj, zaljubljena si, jedna si, to ti muči dušu! Imam olakšanje za tebe!

LEMNISELENA: Jadan je onaj koji ljubi! (*Ulazi u kuću.*)

SOFOKLIDISKA: Da! Ali onaj koji ništa ne ljubi ništa ni ne vrijedi! Što će takvu

čovjeku život? Moram poći i poslušati gospodaricu, da joj na taj način pomognem da brže postane slobodna. (*Pokazuje na kuću Toksilova gospodara.*) Potražiti ću toga Toksila i u njegove uši prenijeti što mi je naredeno!

Drugi prizor. *Toksil. Pegnije. Sofoklidiska.*

TOKSIL (*izlazi iz kuće zajedno s Pegnijem*): Je li ti sve sasvim bistro i jasno? Sve si zapamtio, ništa nisi zaboravio?

PEGNIJE: Bolje nego ti koji si mi davao upute!

TOKSIL: Zbilja, glavonjo?

PEGNIJE: Kad ti kažem.

TOKSIL: Dakle: što sam rekao?

PEGNIJE: Reći ću začas — pred njom!

TOKSIL: Boga mi moga — ne znaš!

PEGNIJE: Hajde da se okladimo da sam sve upamtio i da sve znam.

TOKSIL: Kladam se da ti danas ne znaš ni koliko prstiju imaš na ruci!

PEGNIJE: Samo hrabro, ako te je volja da ne izgubiš.

TOKSIL: Hajde, daj da se radije pomirimo.

PEGNIJE: Onda me pusti da idem.

TOKSIL: I naređujem ti i puštam te. Ali hoću da odeš tako da si već kod kuće kad ja mislim da si još tamo! (*Pokazuje glavom na Dordalovu kuću.*)

PEGNIJE (*kreće prema Toksilovoj kući*): Svakako.

TOKSIL: Pa kamo ćeš sad?

PEGNIJE: Kući! Da budem kod kuće kad misliš da sam tamo!

TOKSIL: Bitanga si ti od djeteta (*radi lascivnu kretnju*) — zato ćeš danas nešto od mene dobiti!

PEGNIJE: Znam kako sramotno obično propada gospodareva časna riječ i kako ih nitko nikada ne može prisiliti da zbog te časne riječi odgovaraju na sudu!

TOKSIL: Dobro, hajde sad!

PEGNIJE: Potruditi ću se da me možeš pohvaliti.

TOKSIL (*predaje mu pismo*): Ali pazi, Pegnije, da ovo pismo predaš Lemniseleni na ruke! I prenesi joj što sam ti rekao!

SOFOKLIDISKA (*na stranu*): Što još oklijevam da odem kamo su me poslali?

PEGNIJE: Odoh ja!

TOKSIL: Idi, hajde! A ja ću kući. Pazi da posao savjesno obaviš! Trk, poleti! (*Odlazi u kuću.*)

PEGNIJE: Kao noj u cirkusu! Otišao je unutra. (*Opaža Sofoklidisku.*) Ali tko je ova što mi dolazi ususret?

SOFOKLIDISKA (*na stranu*): To je Pegnije.

PEGNIJE (*na stranu*): To je Sofoklidiska, sluškinja žene kojoj sam poslan.

SOFOKLIDISKA (*na stranu*): Vele da danas nema goreg momka od njega. Pozdravit ću ga!

PEGNIJE (*na stranu*): Pozdravit ću je.

SOFOKLIDISKA (*na stranu*): Treba ga zaustaviti.

PEGNIJE (*na stranu*): Evo prepreke! Moram stati.

SOFOKLIDISKA (*glasno*): Pegnije, zlato malo, zdravo! Kako je? Kako zdravlje?
 PEGNIJE: Dat će bogovi, Sofoklidisko...
 SOFOKLIDISKA: A meni? Hoće meni?
 PEGNIJE: Ne znam, bogami! Kako im se sviđi. Ali ako se ravnaju po tvojim zaslugama, sigurno te mrže i gadne ti stvari rade!
 SOFOKLIDISKA: Prestani ružno govoriti o meni!
 PEGNIJE: Kad govorim onako kako si zaslužila, ne govorim ružno nego lijepo.
 SOFOKLIDISKA (*pokušava skrenuti razgovor*): Čime se baviš?
 PEGNIJE: Stojim nasuprot ženskog lupeža i promatram ga.
 SOFOKLIDISKA: Goreg momka od tebe, nema sumnje, nikad nisam upoznala!
 PEGNIJE: Pa što loše radim? Komu ružno govorim?
 SOFOKLIDISKA: Komu god stigneš.
 PEGNIJE: Nitko živ nikada tako nešto nije ni pomislio!
 SOFOKLIDISKA: Ali zato mnogi „tako nešto“ znaju!
 PEGNIJE: Ma hajde!
 SOFOKLIDISKA: Ma hajde!
 PEGNIJE: Po sebi sudiš o drugima!
 SOFOKLIDISKA: Ja ne poričem da sam onakva kakva mora biti svodnikova sluškinja!
 PEGNIJE: Za mene je time dovoljno rečeno.
 SOFOKLIDISKA: A ti? Priznaješ da si onakav kakvim te ja smatram?
 PEGNIJE: Priznao bih, kad bih bio!
 SOFOKLIDISKA: Hajde, nosi se, tvoja je zadnja!
 PEGNIJE: Hajde, nosi se već jednom!
 SOFOKLIDISKA (*umilno*): Daj mi otkrij kamo ideš!
 PEGNIJE: A ti?
 SOFOKLIDISKA: Reci ti!
 PEGNIJE: Reci ti!
 SOFOKLIDISKA: Prva sam pitala!
 PEGNIJE: Ali ćeš druga saznati.
 SOFOKLIDISKA: Ne idem daleko odavle.
 PEGNIJE: Ni ja ne idem daleko odavle.
 SOFOKLIDISKA: Pa kamo ideš, lopove?
 PEGNIJE: Ako to ja prvi od tebe ne saznam, ti od mene nikada nećeš doznati!
 SOFOKLIDISKA: A ja ti, bogami, kažem da danas nećeš doznati prije nego što ja od tebe čujem!
 PEGNIJE: Zbilja?
 SOFOKLIDISKA: Zbilja.
 PEGNIJE: Huljo!
 SOFOKLIDISKA: Lupežu!
 PEGNIJE: Drago mi je.
 SOFOKLIDISKA: A meni je milo!
 PEGNIJE: Znači, tako? Odlučila si zatajiti kamo ideš, pokvarenice?
 SOFOKLIDISKA: A ti si naumio sakriti svoj cilj, pokvarenjače?
 PEGNIJE: Vračaš milo za drago. Hajde, gubi se, kad si se tako odlučila. Uopće mi nije važno da saznam. Zdravo! (*Kreće.*)

SOFOKLIDISKA: Stani!
PEGNIJE: Žuri mi se.
SOFOKLIDISKA: Bogme i meni.
PEGNIJE (*opaža da Sofoklidiska nešto skriva*): Imaš nešto?
SOFOKLIDISKA (*opaža da Pegnije nešto skriva*): A ti?
PEGNIJE: Ja ništa!
SOFOKLIDISKA: Onda mi pruži ruku!
PEGNIJE (*pruža joj desnicu*): Ovu?
SOFOKLIDISKA: Gdje ti je ona druga, ona lopovska ljevica?
PEGNIJE: Kod kuće. Nisam je ponio.
SOFOKLIDISKA: Onda mi pruži ruku!
SOFOKLIDISKA (*pokušava ga uhvatiti za lijevu ruku*): Imaš ti nešto!
PEGNIJE: Ne pipaj me, drpaljko!
SOFOKLIDISKA (*prijetvorno*): A ako ja tebe volim?
PEGNIJE: Uzalud se trudiš.
SOFOKLIDISKA: Zašto?
PEGNIJE: Jer kad voliš nezahvalnika, to ti je kao da nikoga ne voliš.
SOFOKLIDISKA: Moraš na vrijeme početi paziti na ovu nježnu glavicu i ove nježne godinice, da se ne moraš i dalje sramotiti kao rob kad osijediš. (*Podiže ga.*) Pa ti još nemaš ni četrdeset kila!
PEGNIJE: U ovoj vrsti ratovanja mnogo se više ratuje hrabrošću nego kilama. Uostalom, gubim vrijeme.
SOFOKLIDISKA: Kako?
PEGNIJE: Jer držim predavanje stručnjaku! Ali što ja čekam? (*Kreće.*)
SOFOKLIDISKA: Stani!
PEGNIJE: Gnjaviš.
SOFOKLIDISKA: I još ću, ako ne doznam kamo ćeš.
PEGNIJE: Do vas.
SOFOKLIDISKA: Bogami, i ja do vas.
PEGNIJE: A zašto tamo?
SOFOKLIDISKA: A što se to tebe tiče?
PEGNIJE (*pograbi je*): E, sad nećeš ići, ako i ja zauzvrat ne saznam!
SOFOKLIDISKA: Dosadan si.
PEGNIJE: Baš mi je milo! E, bogami, nikad ti nećeš izvdati da budeš gora od mene!
SOFOKLIDISKA: Jadan je i to posao s tobom se natjecati u pokvarenosti!
PEGNIJE: A i ti si baš neka fina roba!
SOFOKLIDISKA: Čega te strah?
PEGNIJE: Istoga čega i tebe.
SOFOKLIDISKA: Onda reci!
PEGNIJE: Prije će svi mutavci progovoriti nego što ja to ikom živom kažem!
SOFOKLIDISKA: I meni je najstrože naredeno da to nikom živom ne odam! Prije će svi mutavci o tom govoriti nego ja! Ali znaš što: dajmo mi jedno drugom časnu riječ i povjerimo se.
PEGNIJE: Znam ja! Sve su kurve lake na časnoj riječi! Ni vodena mušica nije lakša od kurvine časne riječi!
SOFOKLIDISKA: Mili, reci...

PEGNIJE: Mila, reci...

SOFOKLIDISKA: Nisam ja tvoja mila!

PEGNIJE: Rado izlazim ususret.

SOFOKLIDISKA: Zadrži za sebe!

PEGNIJE: I ti samo dalje šuti!

SOFOKLIDISKA: I hoću.

PEGNIJE: I s moje strane ostaje tajna.

SOFOKLIDISKA (*pokazuje mu napokon pismo*): Ovo pismo nosim tvom gospodaru Toksilu.

PEGNIJE: Hajde onda! Eno ti ga kod kuće. A ja ovo zapečaćeno pismo nosim tvojoj gospodarici Lemniseleni.

SOFOKLIDISKA: Što piše unutra?

PEGNIJE: Kako ti, tako i ja: ako ti ne znaš, ne znam ni ja! Možda neke nježne izjave.

SOFOKLIDISKA: Idem.

PEGNIJE: Ja sam već otišao. (*Kreće prema Dordalovoj kući.*)

SOFOKLIDISKA: Hajde, kreći! (*Odlazi u Toksilovu kuću.*)

Treći prizor. *Sagaristion.*

48

SAGARISTION: Prebogatom slavnom Jupiteru, sinu Blagostanja, najvišem, silnom, moćnom, udjelitelju imetka, dobrih nada i blaga, od srca i s razlogom prinosim zahvalnicu jer su mi bogovi, evo, pružili priliku da prijatelju prijateljski pomognem, da mu u stisci pritekнем u pomoć s pozajmicom! Kad više nisam ni sanjao ni očekivao ni vjerovao da će mi se pružiti takva prilika, pala mi je kao s neba! Gospodar me poslao u Eretriju da mu kupim volovsku zapregu. Dao mi je novac, rekao da je sajam za tjedan dana. (*Pokazuje na kesu s novcem.*) Budala, dao mi je novac, a znao je kakav sam! Upotrijebit ću taj novac na drugom mjestu. Volova nije bilo da ih kupim, pa ću sad i prijatelja razveseliti i vlastitu dušu višestruko usrećiti. U jedan jedini dan osigurat ću trajnu sreću! Dobro, bit će puš-paš po mojim leđima, ali nije me briga! Sad iz svoje kese poklanjam prijatelju volovsku zapregu. Pravo je veselje kad možeš nešto pošteno gricnuti onim starim, lakomim, ispijenim škrcima, koji pred robom i sol u smočnici zaključavaju! (*Zastaje.*) Vrlina je uočiti izazov trenutka! Što će mi napraviti? Zapovjediti da me namrtvo izlemaju, nabiju okove na noge? (*Zastaje.*) Neka ide do bijesa! Neka ne misli da ću ga moliti za milost! Jadan on! Ne može ništa smisliti što bi za mene bila novost. Sve sam već prije iskusio. Ali eno Pegnija, Toksilova malog!

Četvrti prizor. *Pegnije. Sagaristion.*

PEGNIJE (*ne opaža Sagaristiona*): Obavio sam zadatak koji mi je bio postavljen. Sad se žurim kući.

SAGARISTION: Pričekaj! Znam da se žuriš. (*Pegnije se ne obazire.*) Pegnije, slušaj!

PEGNIJE (*ne osvrće se*): Ako hoćeš da te netko sluša, moraš ga platiti.

SAGARISTION: Stani!

PEGNIJE: Da sam ti nešto dužan, sve mi se čini da bi me bez prestanka gnjavio, kad me sada ovako gnjaviš!

SAGARISTION: Lupežu, zar se ne kaniš okrenuti?

PEGNIJE (*okreće se*): Svjestan sam svojih godina, pa će ti zato ova uvreda proći nekažnjeno.

SAGARISTION: Gdje ti je gospodar Toksil?

PEGNIJE: Tamo gdje se njemu mili. Ne pita tebe za savjet.

SAGARISTION: Hoćeš li mi reći gdje je, gujo?

PEGNIJE: Velim ti da ne znam, ti, podmetaču za šibe!

SAGARISTION: Bezobrazan si prema starijem?

PEGNIJE: Prvi si počeo, pa sad izvoli! Gospodar mi je naredio da radim ropski, a da govorim slobodno.

SAGARISTION: Hoćeš li mi reći gdje je Toksil?

PEGNIJE: Reći ću ti ... da smjesta crkneš!

SAGARISTION: Dobit ćeš ti još danas konopom.

PEGNIJE: Jel' zbog tebe, tukče? Bogati! Ne bojim se ja ni da ti njušku razbijem, mrcino!

SAGARISTION: Već vidim kako te povaljuju.

PEGNIJE (*shvaća dvosmislenost*): Pa neka! Što se to tebe tiče? Ne povaljuju me badava, kao tebe!

SAGARISTION: Kako se usuđuješ?

PEGNIJE: Jer se usuđujem očekivati da budem slobodan, a tomu se ti nikad ne možeš nadati!

SAGARISTION: Prestani već jednom s bezobraštinama!

PEGNIJE: Ni sam ne možeš ostvariti vlastiti prijedlog.

SAGARISTION: Idi do bijesa!

PEGNIJE: A ti idi u kuću. Tamo te sve spremno čeka.

SAGARISTION: Da ne moram na sud?

PEGNIJE: Bolje da ne ideš na sud, nego odmah u zatvor!

SAGARISTION: Je li?

SAGARISTION: I dalje vrijeđaš, bitango?

PEGNIJE: Valjda kao rob možeš dopustiti da te rob vrijeđa.

SAGARISTION: Ma nemoj! (*Maše šakom.*) Pogledaj što ćeš dobiti!

PEGNIJE: Ništa, jer ništa ni nemaš!

SAGARISTION (*kreće prema Pegniju*): Ubili me svi bogovi i božice ...

PEGNIJE (*uzmičući*): Kao prijatelj, volio bih da ti se ta želja ostvari!

SAGARISTION: Neka se to i dogodi, ako te danas ne uhvatim i pljuskama ne prikujem za zemlju!

PEGNIJE: Ti ćeš mene prikovati? Prije će drugi tebe prikovati — na križ!

SAGARISTION: Neka te bogovi i božice ... (*Zastaje.*) Znaš što sam ti htio reći, ali zadržao sam jezik! Ideš li konačno?

PEGNIJE: S lakoćom me tjeraš, jer unutra (*pokazuje glavom na Toksilovu kuću*) već moja sjena dobiva batine! (*Odlazi.*)

SAGARISTION: Ubili ga bogovi i božice! Jezičav je i opak kao zmija! Baš mi je

drago da je otišao, bogami! (*Približava se Toksilovoj kući iz koje upravo izlazi Toksil.*) Evo na, otvara vrata i izlazi van čovjek kojeg sam najviše želio pronaći!

Peti prizor. *Toksil. Sofoklidiska. Sagaristion.*

TOKSIL (*objašnjava Sofoklidiski*): Reci joj da je sve uređeno odakle da se dobije novac, kaži joj neka se smiri, da je jako volim; kad je ona dobro, i ja sam dobro! Jesi li zapamtila moju poruku?

SOFOKLIDISKA: Mudrija sam nego mudrac u mudraca!⁴

TOKSIL: Hajde, požuri kući! (*Sofoklidiska odlazi.*)

SAGARISTION (*na stranu*): A sad ću se fino našaliti s njim! (*Podbočuje ruke.*)

Doći ću podlakćen, (*prebacuje ogrtač*) otmjeno ću se zaognuti...

TOKSIL (*opaža ga*): Kakvo se to stvorenje s ručkama šeće ovuda?

SAGARISTION: ... i gospodski hraknuti! (*Glasno pljuje.*)

TOKSIL: Pa ovo je Sagaristion! Kako ide, Sagaristione? Kako si? U vezi s mojom molbom ... ima li kakav tračak nade?

SAGARISTION (*s visoka*): Dođi ovamo. Vidjet ćemo. Rado bih pomogao. No hajde! Podsjeti me!

TOKSIL (*opaža izbočinu od kese s novcima na Sagaristionovu vratu*): Kakva ti je to oteklina na vratu?

SAGARISTION: Čir, nemoj tiskati! Boli kad se dotakne ... dugim prstima.

TOKSIL: Kad ti se pojavio?

SAGARISTION: Danas.

TOKSIL: Moraš ga dati razrezati.

SAGARISTION: Strah me da ga ne izrežem prije nego sazrije, pa da ne bude još gore!

TOKSIL: Rado bih pogledao tu tvoju boljku... (*Pokušava ga opipati.*)

SAGARISTION: Daj, daj, miči se! Čuvaj se roga!

TOKSIL: Čega?

SAGARISTION (*razgrće ogrtač i pokazuje kesu*): Jer su u kesi dva vola!

TOKSIL: Van s njima, molim te! Ne daj da crknu od gladi! Daj im da odu na pašu!

SAGARISTION: Strah me hoću li ih moći natjerati u štalu, da mi ne odlutaju!

TOKSIL: Ja ću ih natjerati, budi bez brige!

SAGARISTION: Dobro, vjerujem ti. Posudit ću ti. (*Osvrće se oprezno.*) Hajde, molim te, ovuda za mnom. (*Skida kesu s vrata.*) Unutra je novac za koji si me nedavno zamolio.

TOKSIL: Što ne kažeš?

SAGARISTION: Gospodar me poslao u Eretriju da kupim volove. Tvoja kuća za mene je sad Eretrija.

⁴ Pod siciljskim gnomama ovdje se podrazumijevaju ne samo jezično iskvarenije nego i manje smislene izreke.

TOKSIL (*razdragano*): Nenadmašan si u duhovitosti! Začas ću ti sav taj novac vratiti, do zadnje pare! Priredio sam i pripremio sve smicalice kako da taj novac izvučem od svodnika ...

SAGARISTION: To bolje!

TOKSIL: ... i kako da djevojka postane slobodna, i kako da on još povrh toga da novac! Ali pođi za mnom. Potrebna mi je za to tvoja pomoć.

SAGARISTION: Samo izvoli!

TREĆI ČIN

Prvi prizor. *Saturion. Djevojka.*

SATURION (*govori kćeri obučenj u perzijsku odjeću*): Posrećilo se ovo i meni, i tebi, i mojem želucu, i bilo tako na vijeke vijekova, da mi hrane uvijek bude dovoljno, da dostaje i preostaje! Pođi ovuda za mnom, kćeri moja mila, uz pomoć božju! Znaš, pamtiš, shvatila si što treba uraditi? Cijeli sam ti plan objasnio. Zato sam te i udesio ovako. Danas će te prodati, curo moja!

DJEVOJKA: Zaboga, dragi oče, bez obzira na to što rado posežeš za tuđim jelom, zar ćeš zbog želuca prodati vlastitu kćer?

SATURION: Pa ti si moja kćerka! Zar ne bi bilo čudnije da te prodajem zbog kralja Filipa ili Atala nego zbog sebe?

DJEVOJKA: Pa jesam li ja tebi sluškinja ili kćerka?

SATURION: E, bogami, ono što će biti korisnije za moj želudac! Ja nad tobom imam vlast, čini mi se, ne ti nada mnom!

DJEVOJKA: Da, oče, to je u tvojim rukama. Ipak, oče, premda smo više nego siromašni, bolje bi bilo proživjeti život čestito i skromno! Jer ako na sve siromaštvo dođe još i zao glas, siromaštvo postaje sve teže, a čast sve tanja!

SATURION: Ne gnjavi!

DJEVOJKA: Ne gnjavim, i ne mislim da gnjavim ako oca pravilno savjetujem, bez obzira na mladost. Zlobnici uvijek iskrive priču.

SATURION: Neka je iskrive i neka idu do svih milih bjesova! Nikakva me zloba ne bi pogodila tako kao kad bih se sad našao pred praznim stolom!

DJEVOJKA: Oče, čovjekov je zao glas besmrtn! Živi i onda kad misliš da je mrtav.

SATURION: Što? Bojiš se da te ne prodam?

DJEVOJKA: Ne bojim se, oče, ali ne bih htjela ni da se pretvaraš kao da hoćeš.

SATURION: Lako zato što ti ne bi htjela! Bit će po mojoj, a ne po tvojoj! (*Uzrujano.*) Ma što bi ti zapravo?

DJEVOJKA: Razmisli o ovom što ću ti reći, oče: ako gospodar zaprijeti svojem robu nekom kaznom, makar je i ne izvršio, onaj tren kad rob vidi bič u rukama, kad počne svlačiti tuniku — koliku bijedu proživljava! Tako i ja: znam da se ništa neće dogoditi, a opet se bojim!

SATURION: Svaka će djevojka ili žena biti loša ako bude imala više pameti nego što odgovara roditeljima!

DJEVOJKA: Svaka će djevojka ili žena biti loša ako šutke pređe preko nečega što vidi da se krivo radi.

SATURION (*ljutito*): Bolje bi ti bilo da se paziš zla!

DJEVOJKA: A ako se ne mogu paziti? Ja bih na tebe htjela paziti!

SATURION: Znači, ja sam zlo?

DJEVOJKA: Nisi, i ne bi bilo pristojno da to kažem. Ali trudim se da ti to ne kažu ni drugi, koji bi mogli.

SATURION: Neka govori tko hoće! Ja svoju odluku neću mijenjati!

DJEVOJKA: Ali kad bi pustio na moju, pametno bi postupio, a ne ludo!

SATURION: Meni se sviđa ovako.

DJEVOJKA: Jasno mi je da te ne mogu spriječiti da ti se tako sviđa, ali kad bi mene pustio, ne bi ti se sviđalo da ti se tako sviđa.

SATURION: Hoćeš li ti poslušati svoga oca ili ne?

DJEVOJKA: Hoću.

SATURION: Znaš što sam ti objasnio?

DJEVOJKA: Sve znam.

SATURION: Kako su te oteli...

DJEVOJKA: Sve mi je jasno.

SATURION: ... i tko su ti bili roditelji?

DJEVOJKA: Zapamtila sam. Oče, siliš me da postanem zločesta! Ali pripazi kad me budeš htio udavati, ta bi priča mogla odvratiti prosce!

SATURION: Šuti, budalo! Zar ti ne vidiš kakvi su danas ljudi? Danas se ovdje svaka lako udaje, bez obzira na priče! Dok ima miraza, nijedna joj se mana ne računa u manu!

DJEVOJKA: U tom slučaju nastoj uzeti u obzir i to da sam ja bez miraza.

SATURION: Ne govori tako, molim te! Hvala bogovima i mojim precima, ne možeš reći da si bez miraza! Miraz ti je u kući. Eno na, imam punu košaru knjiga! Ako dobro obaviš ovaj posao kojeg smo se prihvatili, dobit ćeš iz njih kao miraz šeststo mudrih misli, sve samih atičkih, nijednu sicilsku!⁵ S tim se mirazom možeš udati ... i za prosjaka!

DJEVOJKA: Oče, ako me već misliš nekamo odvesti, povedi me! Ili me prodaj, ili radi što te već volja!

SATURION: Dobra i poštena molba. Dođi ovamo. (*Kreće prema Toksilovoj kući.*)

DJEVOJKA: Na zapovijed! (*Odlaze.*)

Drugi prizor. *Dordal.*

DORDAL (*gleda prema Toksilovoj kući*): Tko zna što kani napraviti moj susjed, koji se zakleo da će mi danas dati novac? Ako današnji dan prođe, a on mi ga ne da, ja ću izgubiti novac, a on ... zakletvu. (*Osluškuje.*) Ali tamo su zaškripala vrata. Tko to izlazi?

⁵ U izvorniku neprevodljiva igra riječima: *magi' calleo quam aprugnum callum callet* (= *deblja mi je koža / odnosno: lukavija sam / od debele kože veprove*).

TOKSIL (*stoji na vratima i govori u kuću*): Sredite to sve unutra. Evo me začas natrag!

DORDAL: O, Toksile, kako ide?

TOKSIL (*mašući kesom s novcima*): O, đubre svodničko, mješavino blata i javne govsnare, bestidna, beščasna, bespravna, bezakonita kugo narodna, ogavni, lakomi lešinaru tuđeg novca, prostače, drzniče, kradljivče — nitko ni u trista stihova ne bi mogao kazati koliko si odvratn! (*Gura mu pod nos kesu s novcem.*) Hoćeš uzeti novac? Uzmi, molim te, novac, besramniče! Hajde, drži novac! (*Privlači kesu k sebi.*) No, jel' držiš novac? Pa mogu li ja tebe nagovoriti da uzmeš novac, đubre? Nisi mislio da ću naći novac, pa mi ga nisi htio dati bez zakletve!

DORDAL: Čekaj da dođem do zraka, da ti mogu odgovoriti! Uzdanico narodna, kurvetino ropska, spasitelju drolja, drško biča, deraču okova, stanovniče mlinova, vječni robe, propalico, izjelico, odbjeglico, lopove, daj mi, molim te, novac, hajde, daj mi novac, besramniče! No, hoću li dobiti novac od tebe? Novac mi daj, velim ti! Zašto mi ne daš novac? Zar si svaki sram izgubio? (*Viče.*) Oličenje ropstva, svodnik te traži novac da oslobodiš svoju curu — neka svi za to čuju!

TOKSIL: Šuti, molim te ko boga! Zbilja imaš jak glas!

DORDAL: Jezik imam zato da vraćam milo za drago. Mene sol košta isto kao i tebe. Ako jezik ne bude pazio na mene, neće nikad ni liznuti soli!

TOKSIL: Hajde, prestani se ljutiti! Raspalio sam se na tebe jer mi nisi htio dati zajam.

DORDAL: Čudna li čuda da ti nisam dao zajam — pa da mi napraviš isto što rade neki bankari. Kad kod njih uložiš, smjesta pobjegnu s Trga, brže nego zec kad mu na igrama otvore vrata.

TOKSIL (*nudi mu kesu*): Hajde, molim te, uzmi ovo!

DORDAL (*pokušava dohvatiti kesu, dok mu je Toksil izmiče*): Pa daj mi je!

TOKSIL: Naći ćeš unutra šeststo dvostrukih drahmi. Točno izbrojene, nisu krivotvorene. Oslobodi djevojku i odmah je dovedi ovamo!

DORDAL (*pregledava kesu*): Odmah ću je dovesti. (*Zabrinuto gleda novac.*) Boga mu, ne znam komu da ih dam na provjeru!

TOKSIL: Bojiš ih se dati nekome u ruke?

DORDAL: Čudno, zar ne — danas, kad bankari odlaze s Trga brže nego što se točak na kolima okrene!

TOKSIL (*pokazuje mu rukom*): Kreni ovuda poprečnim uličicama na Trg. Pobrini se da djevojka preko vrta pređe u moju kuću.

DORDAL: Odmah ću je poslati ovamo.

TOKSIL: Ali nemoj da je vide!

DORDAL: Jasno, pazit ćemo!

TOKSIL: Sutra se idem zahvaliti bogovima.

DORDAL (*odsutno*): Da, zaboga, svakako. (*Odlazi.*)

TOKSIL: Koliko stojiš ovdje, već si se morao vratiti!

ČETVRTI ČIN
Prvi prizor. *Toksil.*

TOKSIL: Ako se za neki posao pametno i čestito pobrineš, obično glatko pođe za rukom. Boga mi moga, onako kako se svatko pobrine za svoj posao, tako mu se poslije i odvija. Ako je netko loš i pokvaren, posao koji radi loše mu ide, ako je čestit, čestito mu i uspijeva. Ja sam ovaj svoj posao lukavo i pametno započeo, pa se zato nadam da će se dobro i završiti. Tako ću danas smotati svodnika da ni sam neće znati kako da se odmota! (*Viče na vratima svoje kuće.*) Hej, Sagaristione, izidi, uzmi sa sobom djevojku i pismo koje sam ti zapečatio, a koje si mi ti donio od mojeg gospodara čak iz Perzije! (*Hihoće.*)

Drugi prizor. *Sagaristion. Saturionova kći.*

SAGARISTION (*izlijeće bez daha*): Ha, jesam li brz?

TOKSIL: Bravo, bravo! Kraljevski si dotjeran! Krasna tijara divno pristaje uz tvoju dotjeranu figuru! A kako ovoj strankinji fino pristaju cipelice! Jeste li dobro uvježbali?

SAGARISTION: Ni glumci u tragediji, ni glumci u komediji nikad nisu bili tako uvježbani!

TOKSIL: To je, bogamu, prava pomoć! (*Gleda niz ulicu i vidi Dordala.*) Skloni se onamo da te se ne vidi i šuti. Kad vidiš da govorim sa svodnikom, onda priđite! Hajde, sad se mičite! (*Sagaristion i djevojka odlaze.*)

54

Treći prizor. *Dordal. Toksil.*

DORDAL: Kad su bogovi nekom skloni, uvijek mu daju da zaradi. Ja sam uštedio dva hljeba dnevno. Služkinja koja je do danas bila moja, sada samoj sebi pripada. Dao novac i dobio je! Od danas će drugom jesti, neće moje kusati! Pa zar nisam poštenjačina? Zar nisam uzoran građanin? Atenu, najveći grad, učinio sam još većim i obogatio je za jednu građanku! Kako sam danas bio dobar! Kolikima sam posudio, a ni od koga nisam tražio jamstvo! Baš svima sam danas posudio! I nije me strah da će netko od onih kojima sam danas posudio poreći to na sudu! Od danas hoću biti dobar (*naglo se uozbiljuje*) — ali to se neće dogoditi, kao što se nije ni dogodilo!

TOKSIL (*na stranu*): Ovog ću čovjeka danas pametno i lukavo natjerati u klopku! Dobra mu je zamka namještena! Prići ću čeljadetu. (*Glasno.*) Kako ide?

DORDAL (*zaneseno*): Posudit ću ti!

TOKSIL: Odakle dolaziš, Dordale?

DORDAL: Dobro, posudit ću ti. Dali bogovi da ti se ispune sve želje.

TOKSIL: Je li, jesi li već oslobodio curu?

DORDAL: Posudit ću ti. Velim ti, bogamu, da ću ti posuditi!

TOKSIL: Znači, bogatiji si za jednu oslobođenicu?

DORDAL: Ubit ćeš me! Velim ti da ću ti posuditi!

TOKSIL: Reci mi iskreno — je li slobodna?

DORDAL: Hajde, idi na Trg do pretora, pitaj, ako meni ne vjeruješ! Velim ti da je slobodna. Čuješ li ti mene?⁶

TOKSIL: Blagoslovlili te svi bogovi! Nikad više ni tebi ni ikomu tvome neću poželjati nešto što ti sam ne bi poželio!

DORDAL: Hajde, ne moraš se zaklinjati, vjerujem ti!

TOKSIL: Gdje ti je sada oslobođenica?

DORDAL: Kod tebe!

TOKSIL: Zbilja? Kod mene?

DORDAL: Zbilja! Kod tebe je, kad ti kažem.

TOKSIL: Pomogli ti bogovi, koliko te dobra s moje strane očekuje! Ima jedna stvar koju sam krio od tebe i nisam ti je rekao, ali ću ti sada kazati. Strahovito ćeš zaraditi! Cijelog ćeš me se života sjećati.

DORDAL (*zaneseno*): Moje uši traže da tvoje dobre riječi budu poduprte dčbrim djelima.

TOKSIL: Pa ti si zaslužio da ti se po zasluži odužim. I da vidiš da ću to i napraviti, evo, drži ovo pismo, pročitaj ga! (*Pružā mu pismo*).

DORDAL: Kakve to veze ima sa mnom?

TOKSIL: Ima, i te kako, na tebe se odnosi! Stiglo mi je od mogeg gospodara iz Perzije.

DORDAL: Kada?

TOKSIL: Malo prije.

DORDAL: I što stoji u njemu?

TOKSIL: Pitaj ga i samo će ti reći!

DORDAL: Hajde, daj ga!

TOKSIL: Čitaj naglas!

DORDAL: Šuti, da mogu pročitati!

TOKSIL: Govori. Neću ni zucnuti.

DORDAL (*čita*): „Timarhid pozdravlja Toksila i sve ukućane. Drago mi je ako ste dobro. Ja sam odlično, pravim poslove i zarađujem. Još se osam mjeseci ne mogu vratiti, jer me ovdje zadržava posao. Perzijanci su zauzeli Hrizopol u Arabiji, stari grad, pun bogatih stvari. Sad se odanle prevozi plijen, da bi se napravila javna dražba, i to je razlog zašto sam još daleko od kuće. Želim da budeš uslužan i gostoljubiv prema donosiocu ovog pisma. Pobrini se za njegove želje, jer je on meni u svojem domu iskazao najveće počasti.“ (*Dižući pogled s pisma*.) Što se mene i mojih poslova tiče čime se bave Perzijanci ili tvoj gospodar?

TOKSIL: Šuti, blebetalo! Ne znaš kakvo te dobro očekuje niti kakvom ti slatkom bakljicom Božica zarade želi posvijetliti!

DORDAL: Kakva je to Božica zarade?

TOKSIL (*pokazujući na pismo*): Njega pitaj, ono zna! Ja znam isto koliko i ti, samo što sam prije pročitao! Čitaj pismo do kraja, pa ćeš shvatiti!

DORDAL: Dobar savjet! Miran budi!

⁶ Pretor je dio rimskog Plautova kolorita, pa je stoga ostavljen i u prijevodu.

TOKSIL: Sad ćeš doći do onoga što se tebe tiče.

DORDAL (*čita*): „Donosilac pisma dovodi sa sobom djevojku plemenita roda, izuzetno privlačnu, koja je oteta i dovedena iz krajnje unutrašnjosti Arabije. Hoću da se pobrineš da se ona tamo kod vas proda. Onaj koji je kupi neka je kupi na vlastitu odgovornost. Nitko mu neće obećati niti izdati bilo kakvu potvrdu. Pobrini se da moj domaćin dobije pravi novac, dobro izbrojen. Pobrini se za to, i pobrini se da nema briga. Zdravo!”

TOKSIL: Dakle? Sad, pošto si pročitao što je bilo povjereno vosku, da li mi vjeruješ?

DORDAL: A gdje je sad taj došljak koji je donio ovo pismo?

TOKSIL: Vjerujem da će svaki čas biti ovdje. Otišao je na brod po nju.

DORDAL: Ne trebaju meni ni parnice ni podvale! Zašto da ja brojim svoj novac i dajem ga van? Što će mi takva roba za koju ne dobivam potvrdu?

TOKSIL: Hoćeš li ušutjeti ili nećeš? Nikad nisam mislio da si tolik tikvan! Čega se bojiš?

DORDAL: E, bogami, baš se bojim! Više sam to puta osjetio i ne bi mi bilo ništa novo da opet u takvu blatu zaglibim.

TOKSIL: Meni se čini da nema nikakve opasnosti.

DORDAL: Znam ja to, ali svejedno me strah.

TOKSIL: Ja od toga zaista nemam nikakve koristi. Radim to zbog tebe, da prvi imaš mogućnost da je nabaviš.

DORDAL: Zahvaljujem se. Ali ljepše je kad se ti učiš na primjeru drugih nego drugi na tvome!

56

TOKSIL: Da ne bi možda netko došao za njom „iz krajnje unutrašnjosti Arabije”? Onda? Kupuješ je?

DORDAL: Barem da vidim robu!

TOKSIL: Dobro kažeš! (*Gleda niz ulicu.*) Ali evo, baš u pravi čas stiže taj stranac koji mi je donio pismo!

DORDAL (*pogledava*): To je on?

TOKSIL: Da, to je on!

DORDAL: I to je ta oteta djevojka?

TOKSIL: Znam koliko i ti. Ali, bogami, koja god bila, plemenito izgleda!

DORDAL: Bogami da, dosta je zgodna.

TOKSIL (*na stranu*): Kako je samo nitkov škrt u pohvalama! (*Glasno.*) Tiho! Pogledajmo na miru kakva je! (*Povlači ga za sobom.*)

DORDAL: Imaš pravo! (*Odlaže u stranu.*)

Četvrti prizor. *Sagaristion. Djevojka. Toksil. Dordal.*

SAGARISTION: Onda, kako ti se čini Atena? Zar nije bogata, veličanstvena?

DJEVOJKA: Vidjela sam kako izgleda grad, ali u dušu ljudi slabo sam proniknula!

TOKSIL (*Dordalu, tiho*): Ha, ta ne čeka, od prve pametno govori!

DORDAL (*tiho*): Nisam baš odmah po prvoj riječi mogao „proniknuti” u njezinu mudrost.

SAGARISTION: A to što si vidjela? Kako ti se čini da je utvrđen grad? Onaj zid...

DJEVOJKA: Ako su stanovnici čestiti, onda je, mislim, dobro utvrđen. Ako su iz grada prognani prevara, pronevjere, lakomost, pa kao četvrta zavist, kao peta častohlepnost, kao šesto kleveta, kao sedmo krivokletstvo...

TOKSIL (*Dordalu*): Bravo!

DJEVOJKA: ... kao osma nemarnost, kao deveta nepravda, kao deseti — a s njim se najteže uhvatiti ukoštac — zločin! Gradu u kojem svega toga ne bude i jednostruk zid bit će sasvim dovoljna zaštita. Ali tamo gdje svega ovoga bude, i stostruk zid bit će premalo za spas!

TOKSIL (*Dordalu*): Ha, što kažeš?

DORDAL (*rastreseno*): Što?

TOKSIL: Ti si među onih desetoro: moraš u progonstvo!

DORDAL: Zbog čega?

TOKSIL: Jer si krivokletnik.

DORDAL: Istina, nije loše govorila.

TOKSIL: Kad ti kažem, to ti je zarada! Kupi je!

DORDAL: Bogami, što je više gledam, više mi se sviđa!

TOKSIL: Besmrtni bogovi, ako je kupiš, neće biti svodnika bogatijeg od tebe! Po svojoj ćeš volji izbacivati ljude s njihovih posjeda i iz njihovih kuća. Družiti ćeš se s najuglednijim ljudima. Tražiti će tvoju naklonost. Dolaziti će ti na gozbe.

DORDAL: A, neću ja dati da ih puste unutra!

TOKSIL (*vehementno*): Ali oni će ti noću pjevati pred kućom, zapaliti vatru pred vratima! Zato moraš narediti da ti stave na kuću željezna vrata. Promijeni kuću u željeznu, stavi željezne pragove, željeznu bravu i alku! Nemoj, molim te, štedjeti željeza! (*Zastaje*.) I daj da ti na noge nabiju čestite željezne okove!

DORDAL: Idi do bijesa!

TOKSIL: Idi ti! Slušaj me: kupi je!

DORDAL: Da barem znam koliko traži...

TOKSIL: Hoćeš da ga pozovem ovamo?

DORDAL: Idem ja sam do njega.

TOKSIL (*Sagaristionu*): Kako ide, prijatelju?

SAGARISTION: Evo me, vodim ti je, kako sam i rekao. Brod mi je sinoć pristao u luci. Rado bih je ovdje prodao, ako je moguće. Ako nije moguće, rado bih otišao odavle što je moguće prije.

DORDAL (*Sagaristionu*): Živ bio, mladiću!

SAGARISTION: I bit ću, ako je prodam za onoliko koliko vrijedi!

TOKSIL (*pokazuje glavom na Dordala*): A tako je dobro možeš prodati ili ovom kupcu ili nikomu drugom!

SAGARISTION (*Toksilu*): Ti si njegov prijatelj?

TOKSIL: Kao i svi nebeski bogovi!

DORDAL: Onda si mi sigurno neprijatelj! Nijedan bog nije bio toliko milosrdan prema svodničkom rodu da bi mu bio sklon!

SAGARISTION: Pređimo na stvar. Da li je ti baš hoćeš kupiti?

DORDAL: Ako je ti baš hoćeš prodati, ja je baš hoću kupiti. Ako tebi nije sila, nije ni meni.

SAGARISTION: Hajde, reci cijenu!

DORDAL: Tvoja je roba, ti moraš reći cijenu.

TOKSIL (*Sagaristionu*): Ima pravo!

SAGARISTION: Ti bi htio povoljno kupiti?

DORDAL: Ti bi htio dobro prodati?

TOKSIL: Bogami, siguran sam da i jedan i drugi to hoćete!

DORDAL: Hajde, reci zadnju cijenu!

SAGARISTION: Kao prvo da ti kažem: nitko ti za nju neće izdati potvrdu! To znaš?

DORDAL: Znam. Recu zadnju cijenu za koju je čovjek može odvesti.

TOKSIL (*Dordalu, poluglasno*): Šuti, šuti! Za boga miloga, kakva si ti djetinjasta budala!

DORDAL: Zašto?

TOKSIL: Moraš prvo pitati djevojku za neke važne stvari!

DORDAL: Uh, bogamu, dobro si me podsjetio! Ma pogledaj, molim te, kako sam ja, ovakav pametan svodnik, zamalo pao u klopku! Samo da tebe nije bilo ovdje! Što ti znači kad u nekom poslu imaš sa sobom prijatelja!

TOKSIL: Moraš je pitati iz kakve je obitelji, u kojoj je zemlji rođena, tko su joj roditelji – da ne kažeš da sam te ja nagovorio i natjerao da je na brzu ruku kupiš!

DORDAL: Točno. Imaš pravo, nema što!

TOKSIL (*Sagaristionu*): Ako nije nezgodno, on bi je htio nešto pitati.

SAGARISTION: Dapače! Koliko hoće!

TOKSIL (*Dordalu*): Što stojiš? Hajde i ti do njega, isto ga tako zamoli da ti dopusti da je po volji pitaš. Rekao je, doduše, da dopušta, ali ipak bih htio da ti sam odeš do njega, da ne misli da si bilo tko!

DORDAL: Pametno mi kažeš! (*Sagaristionu.*) Hej, stranče! Htio bih je nešto malo pitati.

SAGARISTION: Što god hoćeš – od neba do zemlje!

DORDAL: Reci joj da mi priđe!

SAGARISTION: Hajde, poslušaj ga! (*Dordalu.*) Pitaj je, traži od nje što god hoćeš!

TOKSIL (*tiho, stojeći iza djevojke*): Hajde, hajde sad! Pazi da u okršaj udeš pod povoljnim znakovima!

DJEVOJKA: Šuti, znaci su izvrsni! Pobrinut ću se da se u logor vratite krcati plijenom!

TOKSIL (*tiho, Dordalu*): Stani ovamo, ja ću je dovesti!

DORDAL: Radi kako misliš da je dobro za nas.

TOKSIL: Hej, curo, ovamo! (*Djevojci, tiho.*) Molim te, pazi sada što radiš!

DJEVOJKA (*tiho*): Daj, šuti, bit će kako ti hoćeš!

TOKSIL (*glasno*): Pođi za mnom! (*Dordalu.*) Evo, tu je, ako je hoćeš nešto pitati! (*Dovodi djevojku i povlači se korak-dva unatrag.*)

DORDAL: Volio bih da si ti tu!

TOKSIL: Moram biti pri ruci našem gostu, kako mi je gospodar naredio. Možda mu nije po volji da sam uz tebe? (*Gleda upitno prema Sagaristionu.*)

SAGARISTION: Nipošto, samo hajde!

TOKSIL (*Dordalu.*): Evo me tebi pri ruci!

DORDAL: A ujedno i sebi, jer pomažeš prijatelju.

TOKSIL: Pitaj! (*Tiho, djevojci.*) A ti otvori oči!

DJEVOJKA (*tiho*): Ja, istina, jesam robinja, ali svoj posao znam: što god me bude pitao, reći ću istinu ... kako sam je čula.

TOKSIL (*glasno, pokazujući na Dordala*): Ovo ti je, curo, prava poštenjačina!

DJEVOJKA: To vjerujem.

TOKSIL: Nećeš kod njega dugo robovati!

DJEVOJKA: Nadam se, pobogu — ako roditelji ispune svoju dužnost!

DORDAL: Nemoj se čuditi ako te budemo pitali za domovinu ili za roditelje!

DJEVOJKA: Zašto bih se tomu čudila, čovječe božji? Ropski položaj odavno mi je oduzeo pravo da se bilo kakvu zlu čudim! (*Plače.*)

DORDAL: Nemoj plakati!

TOKSIL (*na stranu*): Uh, ubili je bogovi, kako je prepredena i lukava! Kakvu pametnu glavu ima, kako govori ono što treba!

DORDAL: Kako ti je ime?

TOKSIL (*na stranu*): Sad me strah da ne pogriješi!

DJEVOJKA: U domovini su me zvali Lukrida.⁷

TOKSIL: Takvo ime i povoljan znak nemaju cijene! Smjesta je kupi! (*Na stranu.*) Sav sam se prepao da ne pogriješi! Izvukla se!

DORDAL: Ako te kupim, nadam se da ćeš i za mene biti Lukrida!

TOKSIL: Ako je kupiš, siguran sam da ti neće biti robinja ni do kraja ovog mjeseca!

DORDAL: Bogami, to bi mi bilo drago!

TOKSIL: Onda se i potrudi da ti se želje obistine. (*Na stranu.*) Zasada još ništa nije pogriješila.

DORDAL: Gdje si rođena?

DJEVOJKA: Kako mi je majka rekla, u kuhinji, u lijevom kutu.

TOKSIL: Bit će unosna kurva! Rodila se na vrelom mjestu, gdje dobrih stvari uglavnom ima u izobilju! (*Na stranu.*) Pogodili smo svodnika! Fino ga je izigrala kad ju je pitao gdje je rođena!

DORDAL: Ali ja te pitam za tvoju domovinu!

DJEVOJKA: A koja bi mi druga bila nego ova u kojoj sam sada?

DORDAL: Ali ja pitam za onu prijašnju!

DJEVOJKA: Za mene, sve što je bilo ne znači ništa, jer je bilo pa prošlo. To je kao i s čovjekom: kad ispusti dušu, što ga imaš pitati što je bio?

TOKSIL (*Dordalu*): Bogovi mi pomogli, vrlo mudro! Baš je žalim.

DORDAL: Svejedno ti, curo, reci koja ti je domovina! Hajde, brzo mi kaži! (*Stanka.*) Zašto šutiš?

DJEVOJKA: Pa velim ti: kad ovdje robujem, ovo mi je domovina!

TOKSIL (*Dordalu*): Prestani je o tome pitati — zar ne vidiš da ti neće ništa reći? Nemoj je podsjećati na njezinu nesreću!

DORDAL: A reci, otac ti je zarobljen?

DJEVOJKA: Nije zarobljen, ali izgubio je što je imao!

TOKSIL (*Dordalu*): Pa ona mora biti iz dobre obitelji! Ne zna govoriti nego istinu!

DORDAL: Što je bio? Kako se zvao? Reci!

⁷ Hibridno rimsko-grčko ime, komično transparentno: *lucrum* znači dobitak, zarada.

DJEVOJKA (*ganuto*): Čemu da spominjem što je bio, bijedan čovjek! Sad je pravo ime za njega „Bijednik“, za mene „Bijednica“.

DORDAL: Kakav je položaj imao u narodu?

DJEVOJKA: Nitko obljubljeniji od njega! Voljeli su ga i robovi i slobodni ljudi.

TOKSIL: Po tom što govoriš, zbilja je bijednik! I sam je propao, propali mu i prijatelji!

DORDAL (*tiho, Toksilu*): Mislim da ću je kupiti.

TOKSIL: I ja mislim! Po meni, ona je iz najbolje obitelji! Bogatstvo ćeš s njom napraviti!

DORDAL: Dali bogovi!

TOKSIL: Samo ti nju kupi!

DJEVOJKA (*Dordalu*): Velim ti, čim moj otac dozna da sam prodana, doći će i otkupiti me iz tuđine!

TOKSIL (*gura Dordala*): Ha, a sada?

DORDAL: Što?

TOKSIL: Čuješ što kaže?

DJEVOJKA: Imetak mu je, doduše, propao, ali prijatelja još ima! (*Zagrncne se u plaču i padne na zemlju.*)

DORDAL: Nemoj plakati, molim te! Bit ćeš uskoro slobodna ... ako se budeš često valjala. Hoćeš biti moja?

DJEVOJKA: Hoću, samo da ne budem predugo tvoja!

TOKSIL: Vidiš, kako pamti slobodu! Bit će ona za tebe glavni zgoditak! Ako misliš nešto napraviti, napravi! (*Pokazuje prema Sagaristionu.*) Ja se vraćam njemu. (*Djevojci.*) Pođi za mnom! (*Sagaristionu.*) Evo ti je vraćam!

DORDAL (*Sagaristionu*): Mladiću, hoćeš li je prodati?

SAGARISTION: Radije nego izgubiti!

DORDAL: Onda budi kratak: reci, za koliko je daješ?

SAGARISTION: Napraviti ću ti po volji. Sto mina i tvoja je!

DORDAL: Previše!

SAGARISTION: Osamdeset.

DORDAL: Previše!

SAGARISTION: Ispod ovoga što ću ti sada reći ne može ni paru!

DORDAL: A to je? Kaži, smjesta! Reci!

SAGARISTION: Možeš je dobiti za šezdeset mina. Na tvoju odgovornost!

DORDAL: Toksile, što da radim?

TOKSIL (*tiho*): Lupežu, bogovi i božice bjesne na tebe pa su ti pamet pomutili! Oklijevaš da se pogodiš za nju?

DORDAL (*Sagaristionu*): Dogovoreno!

TOKSIL: Bravo! Kakav plijen si dobio! Bogami, ni trista mina ne bilo puno za nju! Čista zarada!

SAGARISTION (*Dordalu*): Hej, čuj, na to dolazi još deset mina za odjeću.

DORDAL (*gunđajući*): Ne dolazi nego odlazi!

TOKSIL (*Dordalu*): Šuti, molim te, zar ne vidiš da traži neku kvaku da bi sve poništio! Trk po novac! (*Na stranu.*) I propao kako zaslužuješ!

DORDAL (*Toksilu*): Daj, pripazi na njega.

TOKSIL: Još nisi u kući?

DORDAL: Idem, evo me začas s novcem.

Peti prizor. *Toksil. Sagaristion. Djevojka.*

TOKSIL: Bogami, curo, pomogla si nam za svaku pohvalu: fino, pametno, prisebno!

DJEVOJKA: Kad dobrim ljudima napraviš dobro, onda se to obično i cijeni i hvali.

TOKSIL (*Sagaristionu*): Slušaj, Perzijanče! Kad dobiješ novac od njega, pravi se kao da ćeš odmah na brod ...

SAGARISTION: Ne moraš me podučavati!

TOKSIL: ... pa se vrati niz ulicu i onuda kroz vrt do mene.

SAGARISTION: Čemu priča: ionako bi tako bilo!

TOKSIL: Pazi samo da u žurbi ne promašiš kuću!

SAGARISTION: Misliš da sam ja kao ti?

TOKSIL: Tihoo! Ne deri se! (*Pokazuje na Dordala koji izlazi.*) Plijen izlazi napolje!

Šesti prizor. *Dordal. Sagaristion. Toksil. Djevojka.*

DORDAL (*nosi kesu s novcem*): Evo, tu je šezdeset mina poštene kovine – manje dvije dvostruke drahme.

SAGARISTION: A što je s njima?

DORDAL: One su za to da se kupi ova kesa ili da se osigura njezin povratak kući.

SAGARISTION: Bijedniče! Bojao si se da nećeš biti dovoljno dobar svodnik ako izgubiš kesu! Gade, lakomče!

TOKSIL (*Sagaristionu*): Pusti, molim te! Nikakvo čudo. Pa on je svodnik!

DORDAL: Znaci su govorili da mi je ovaj dan suđen za zaradu! Ništa za mene nije takva sitnica da mi ne bi bilo žao ako je izgubim! (*Pružna Sagaristionu kesu s novcem.*) Evo, izvoli, uzmi ovo!

SAGARISTION (*prigiba se*): Objesi je ovamo oko vrata, ako ti nije teško!

DORDAL: Dobro. (*Postavlja mu kesu.*)

SAGARISTION: Želite li od mene još nešto?

TOKSIL: Kamo se toliko žuriš?

SAGARISTION: Imam posla. Htio bih predati neka pisma koja su mi povjerena. A čuo sam i to da mi je ovdje u ropstvu brat bliznac, pa bih htio da ga potražim i otkupim.

TOKSIL: Bogami, dobro si me podsjetio! Čini mi se da sam vidio čovjeka koji ti je više nego sličan. Ista visina ...

SAGARISTION: Jasno, to mi je brat!

DORDAL: Kako se ti zoveš?

TOKSIL: A što to tebe briga?

DORDAL: A zašto me ne bi bilo briga da to znam?

SAGARISTION: Slušaj onda, da znaš: Praznozborilić–Curoprodajlić–Štogradlupilić–Sjecikesilić–Pravotibudilić–Lovomuzilić–Jednomzgrabilić–Nikadvrtiliće. Eto ti na!

DORDAL: Uh, bogamu, zbilja imaš opisno ime!

SAGARISTION: Takav je perzijski običaj. Imamo duga, zapetljana imena. Trebate još nešto?

DORDAL: Zbogom!

SAGARISTION: Zbogom i vama! U mislima sam već na brodu!

TOKSIL: Bolje bi bilo da ideš sutra. Mogao si danas ovdje ručati!

SAGARISTION (*žurno*): Zbogom!

Sedmi prizor. *Toksil. Dordal. Djevojka.*

TOKSIL: Sad kad je otišao, smije se slobodno reći. Osvanuo ti je danas dan čiste zareda! Nisi ti nju kupio nego zaradio na njoj!

DORDAL (*gleda u pravcu u kojem je otišao Sagaristion*): Dobro on zna kakav je posao napravio! Prodao mi je otetu djevojku, primio novac i otišao. Odakle da ja znam da je netko uskoro neće proglasiti za slobodnu građanku? Kamo da idem za njom? U Perziju? Gluposti!

TOKSIL: Mislio sam da će ti moja usluga biti mila.

DORDAL: Ma svakako, Toksile, zahvalan sam ti. Osjetio sam kako se trudiš da mi pomogneš.

TOKSIL (*zbunjeno*): Pa kako ne bih ... (*na stranu*) ... sebi napravio!

DORDAL: O, joj! (*Pokazuje prema svojoj kući.*) Zaboravio sam malo prije kod sebe narediti što da se radi. Pripazi na nju! (*Odlazi.*)

TOKSIL (*viče za njim*): Ona je na sigurnom!

62

Osmi prizor. *Toksil. Djevojka. Saturion.*

DJEVOJKA: Oca još nema!

TOKSIL: Da ga odem podsjetiti?

DJEVOJKA: Vrijeme je!

TOKSIL: Hej, Saturione, iziđi! Sad je prilika da se osvetiš neprijatelju!

SATURION: Evo me! Što, zar kasnim?

TOKSIL: Hajde, makni se tamo malo dalje, da se ne vidi, i šuti! Kad vidiš da razgovaram sa svodnikom, digni galamu!

SATURION: Pametnom je i jedna dosta!

TOKSIL: A onda, kad odem...

SATURION: Šuti! Znam što hoćeš.

Deveti prizor. *Dordal. Toksil.*

DORDAL: Čim sam se vratio kući, sve sam ih premlatio remenom. Kako mi je prljav namještaj, i cijela kuća!

TOKSIL: A, evo, vraćaš se konačno!

DORDAL: Vraćam se.

TOKSIL: Ha, jesam li ti danas mnogo krasnih stvari napravio?

DORDAL: Priznajem! Hvala ti!

TOKSIL: Trebaš još nešto od mene?

DORDAL: Dobro se provedi!

TOKSIL: E, bogami, tu ću dobru želju obistinuti kod kuće i prileći zajedno s tvojom oslobođenicom! (*Odlazi.*)

Deseti prizor. *Saturion. Dordal. Djevojka.*

SATURION: Crko, ako ga ne ubijem! Aha, odlično, evo ga baš pred kućom!

DJEVOJKA: Zdravo, zdravo, oče moj mili!

SATURION: Zdravo, kćeri moja mila!

DORDAL: Ajme meni! Perzijanac me upropastio!

DJEVOJKA (*Dordalu*): Ovo je moj otac!

DORDAL: Ha? Što? Otac! Propao sam! Sasvim! Bijednik, što još čekam da ne počnem oplakivati svojih šezdeset mina?

SATURION: Ja ću se, lupežu, pobrinuti da ti samog sebe počneš oplakivati!

DORDAL: Gotov sam!

SATURION: Hajde, svodniče, idemo na sud!

DORDAL: Zašto me zove na sud?

SATURION: To ću ti reći pred pretorom! (*Viče.*) Zovem te na sud!

DORDAL: Ne pozivaš svjedoke?

SATURION: Zbog tebe, mrcino, da ja nekog slobodnog stvora navlačim za uši?⁸

Zbog tebe, koji trguješ slobodnim ljudima?

DORDAL: Dopusti da ti kažem...

SATURION: Ne dopuštam!

DORDAL: Poslušaj me...

SATURION: Gluh sam! Kreći! Za mnom, nitkove, lovče na djevojke! Za mnom, kćeri moja mila! Idemo do pretora.

DJEVOJKA: Evo me. (*Odlaze.*)

63

PETI ČIN

Prvi prizor. *Toksil. Lemniselena. Sagaristion.*

TOKSIL: Pošto su neprijatelji pobijeđeni, građani spašeni, država mirna, mirovni ugovori sklopljeni, rat uspješno okončan, sve dobro obavljeno, uz očuvanje vojske i pomoćnih jedinica, a sve uz tvoju ljubaznu pomoć, Jupiteru, i svih vas drugih bogova, moćnih nebesnika, zahvaljujem vam se i iskazujem hvalu jer sam se svojem neprijatelju pošteno osvetio! Zato ću razdijeliti i rasporediti plijen među pomagače! (*Viče u kuću.*) Izlazite napolje! Hoću ovdje pred ulaznim vratima napraviti za svoje

⁸ Čovjek koji je trebao nekoga za svjedoka, dotakao bi mu uho i zamolio ga da se na sudu pojavi kao svjedok. Običaj se redovno tumači uvjerenosti starih u to da je sposobnost pamćenja smještena u čovjekovu uhu.

pomagače lijepo primanje. Donesite ovamo ležaljke, postavite kao i obično. Prvo mi donesite nešto čime ću razvedriti, razigrati, razveseliti sve koji su mi olakšali posao kojeg sam se prihvatio. Zao je čovjek koji dobročinstvo zna primiti, ali ga ne zna uzvratiti! (*Izlaze robovi s ležaljka i priborom za gozbu.*)

LEMNISELENA: Toksile moj dragi, zašto ti nisi sa mnom i zašto ja nisam s tobom?

TOKSIL: Hajde, dođi do mene, dušo moja, zagri me!

LEMNISELENA (*grli ga*): Evo me! O, ništa slađe od ovoga! Ali molim te, oko moje, zašto da mi smjesta ne prilegnemo?

TOKSIL: Sve što ti hoćeš, hoću i ja!

LEMNISELENA: Isto vrijedi i za mene.

TOKSIL (*požuruje robove*): Hajde, hajde! Hajde, idemo! Sagaristione, ti se smjesti na čelo stola.

SAGARISTION: Evo, sad ću. Samo mi daj curu kojoj sam ... koju sam uglavio.

TOKSIL: Sve u svoje vrijeme.

SAGARISTION: Za mene je to „svoje vrijeme“ kasno!

TOKSIL (*gura ga*): Pusti sad to, smjesti se! Hajde da fino proslavimo ovaj moj predivni rođendan! (*Robovima.*) Dajte vodu za ruke, nosite na stol! (*Stavlja Lemniseleli vijenac na glavu.*) Evo ti, cvijete, cvijet! Danas nam ti predsjedаш!

LEMNISELENA (*Pegniju*): Hajde, mali, otvori igre! Vrč neka sedam puta kruži oko stola!⁹ (*Pokazuje prema Sagaristionu.*) Tamo, od čela!

TOKSIL: Brže s tim rukama, Pegnije! Požuri se! Sporo mi natačeš! Daj mi već jednom! Živio ja, živjeli vi, živjela moja djevojka! Dočekao sam ovaj dan, poklonili su mi ga bogovi! Smijem te slobodnu zagrliti!

LEMNISELENA: To je tvoja zasluga. (*Nazdravlja.*) Živjeli svi mi! (*Daje svoju čašu Toksilu.*) Evo, moja ti ruka predaje ovu čašu, kako i treba kad se dvoje voli!

TOKSIL: Daj mi je!

LEMNISELENA: Drži!

TOKSIL: Živio i onaj koji mi zavidi i onaj koji se ovom veseli!

Drugi prizor. Dordal. Sagaristion. Lemniseleli. Pegnije. Toksil.

DORDAL (*ne opaža ih*): Od svih koji bilo gdje žive, ili su živjeli, ili će poslije ovoga živjeti, ja sam kudikamo najveći živi bijednik! Gotovo je sa mnom, propao sam! Kakav mi je dan danas osvanuo, najgori od svih! Kako me Toksil nasamario, kako mi je imetak upropastio! Brdo novca sam bacio, spiskao — i da barem jadnik znam u što sam ga bacio! Neka satru bogovi tog Perzijanca, i sve Perzijance, i sve zakukuljene persone! Ajme, što mi je jadnom Toksil zakuhao! Smislio mi je klopku, zato što mu nisam htio dati zajam! Ali, boga mi moga, natjerat ću ja njega na križ, i noge mu okovati, hoću, života mi! Samo neka mu se gospodar vrati ovamo, u što se nadam! (*Opazi društvo.*) Ali što ja ovo vidim? Vidi, molim te, kakva je ovo komedija? Bogati, pa oni piju ovdje! Idem k njima! (*Toksilu.*) Zdravo, čestiti čovječe! I ti, čestita oslobođenice!

⁹ Kao u cirku, gdje je pobjednik bio onaj koji je prvi sedam puta prošao stazom.

TOKSIL: A, evo Dordala!

SAGARISTION: Pozovi ga da nam se pridruži!

TOKSIL: Pridruži nam se, ako ti se sviđa! (*Gostima.*) Dajte da mu zaplješčemo! (*Pljesak.*) Dordale, zlato moje, zdravo! Evo, ovo je tvoje mjesto, tu se smjesti! (*Robovima.*) Donesite vodu za noge! (*Pegniju.*) Nosiš li ti, momče?

DORDAL (*Pegniju*): Pazi se ako me prstom takneš! U zemlju ću te zabit, lupežu!

PEGNIJE: A ja ću ti smjesta izbiti oko ovim vrčem!

DORDAL: A je li, gade, podmetaču za bičeve, kako si me danas provozao! Kako si me smotao! Kako si mi podvalio s Perzijancem!

TOKSIL: Da si pametan, ne bi se tu svađao!

DORDAL (*Lemniseleni*): A ti, oslobođenice čestita, znala si za to i krila od mene?

LEMNISELENA (*pomirljivo*): Ako se možeš dobro provesti, glupo je upuštati se u svađe! Pametnije bi ti bilo da se tim pozabaviš poslije!

DORDAL: Srce me peče!

TOKSIL (*robu*): Daj mu pehar! (*Dordalu.*) Ako te srce peče, ugasi vatru, da ti glava na plane!

DORDAL: Rugate mi se, vidim ja!

TOKSIL: Pegnije, hoćeš novog toplog prijatelja? Hajde, poigraj se, kako već znaš! Imaš slobodne ruke! (*Pegnije se lascivno namješta Dordalu.*) Ujuju, bogovski si mu se namjestio! Baš zgodno!

PEGNIJE (*samodopadno*): Ja obavezno moram biti zgodan. Baš mi se prohtjelo da pravim budalu od svog svodnika, jer je zaslužio!

TOKSIL: Hajde, samo daj!

PEGNIJE (*umilno prilazi Dordalu, a potom ga udara*): Evo, svodniče, nešto za tebe!

DORDAL: Ajme meni! Skoro me srušio!

PEGNIJE: Pazi, evo opet! (*Udara ga.*)

DORDAL: Zabavljaj se ti — dok ti ne stigne gospodar!

PEGNIJE: Vidiš kako te slušam? (*Udara ga opet.*) Zašto i ti mene zauzvrat ne poslušaj i ne napraviš ono što ti savjetujem?

DORDAL: A to je?

PEGNIJE: Uzmi čvrst konop i objesi se! (*Opet mu prilazi.*)

DORDAL: Pazi se ako me takneš! (*Maše štapom.*) Da se ne bi grdno proveo od ovog štapa!

PEGNIJE: Molim lijepo, samo se posluži! (*Prilazi mu naglo i još ga jednom udara.*)

TOKSIL: Hajde, dobro, Pegnije! Prestani.

DORDAL: Sjeme ću vam zatrti, boga mi moga!

PEGNIJE: A tebi će onaj koji je iznad nas, koji ti zlo želi i koji će ti zlo i napraviti! (*Pokazuje na Toksila i drugove.*) I to ti ne vele oni, nego ja! (*Ponovno ga udara.*)

TOKSIL (*Pegniju*): Hajde, kreni unaokolo sa slatkim vinom. Daj nam da pijemo iz punih pehara! Odavna nismo ništa popili. Predugo se sušimo!

DORDAL: Dali bogovi da to što pijete nikad ne iziđe iz vas!

SAGARISTION: Ne mogu izdržati, svodniče, da ti ne otplešem onaj fini ples koji je nekad plesao Hegeja. (*Pleše.*) Hej, pogledaj! Sviđa ti se?

TOKSIL: I ja ću ti pokazati onaj koji je nekad u Joniji plesao Diodor!¹⁰ (*Pleše.*)

¹⁰ Jonija je bila na zlu glasu zbog svoje istočnjačke raskalašenosti; jonski plesovi bili su često naglašeno lascivni.

DORDAL: Gadno ćete se provesti ako se ne sklonite!

SAGARISTION: Još gundaš, bestidniče? Ako me naljutiš, ponovo ću ti dovesti Perzijanca!

DORDAL: A, pa ti si onaj Perzijanac koji me naživo oderao!

TOKSIL: Šuti, budalo, to mu je brat blizanac!

DORDAL: A, je li?

TOKSIL: Najbliži blizanac.

DORDAL (*Sagaristionu*): Satrli bogovi i božice i tebe i tvog brata blizanca!

SAGARISTION: On te upropastio! Ja s tim nemam veze!

DORDAL: E, pa nek se ono što je on napravio svali na tebe!

TOKSIL (*društvu*): Dajte da se našalimo s njim!

LEMNISELENA: Ne treba ... ako nije kriv. A i nije red da ja ...

TOKSIL (*ironično*): Valjda zato što mi je izišao ususret da te kupim?

LEMNISELENA: Ali svejedno, ipak ...

TOKSIL: Nemoj, molim te, izazivati svađu! Za mnom! Tvoje je da slušaš što ja kažem! Bogamu, da nije bilo mene i moje pomoći, za dan-dva napravio bi od tebe najobičniju kurvu! Ali takvi su ti uglavnom oslobođenici! Ako se ne usprotive svojem zaštitniku, nemaju osjećaj da su istinski slobodni, da su istinski dobri, istinski pošten! Da, ako nisu takvi, ako nisu bezobrazni, ako umjesto zahvalnosti ne pokazuju nezahvalnost!

LEMNISELENA: Tvoja me dobročinstva tjeraju da te poslušam!

TOKSIL: Ja sam tvoj gospodar, to je jasno, jer sam i platio za tebe! Hoću da od nje ga napravimo propisnu budalu!

LEMNISELENA: Što se mene tiče, svojski ću se truditi!

DORDAL (*za sebe*): Ovi ljudi sigurno smišljaju kako da mi naprave neko zlo!

SAGARISTION (*stoji bliže Dordalu, podalje od Toksila i Lemnisele.*) Hej, vi!

TOKSIL: Što hoćeš?

SAGARISTION: Je li to svodnik Dordal koji ovdje trguje slobodnim djevojkama?

Onaj koji je nekada bio tako hrabar? (*Krene da ga udari.*)

DORDAL: Što je sad ovo? (*Sagaristion ga udara.*) Jao, pljusnuo me! (*Dohvaća štap.*) Dat ću ja vama!

TOKSIL: A mi smo tebi dali i još ćemo ti dati! (*Svi navaljuju na njega.*)

DORDAL (*pokazuje na Pegniju*): Jao, štapa me za dupe!

PEGNIJE: Ne smeta! Već je odavna izbadano!

DORDAL: Ma nemoj mi reći, ti, mrvo od djeteta!

LEMNISELENA (*podrugljivo*): Dragi gazdo, izvoli unutra na ručak!

DORDAL: Zahvaljujući mojoj gluposti sad mi se još i rugaš!

LEMNISELENA: Zašto? Zato što te zovem da se provedeš?

DORDAL: Neću ja nikakav provod!

LEMNISELENA: Ni ne moraš!

TOKSIL (*lupa ga*): Ha, onda? Što radi šeststo dvostrukih drahmi! Kakvu gužvu stvaraju!

DORDAL: Propao sam! Sasvim! Dobro znaju vratiti neprijatelju milo za drago!

TOKSIL (*prestaje ga udarati*): Dosta je bilo! Naplatili smo se.

DORDAL: Slažem se! Dižem ruke!

TOKSIL: Dići ćeš ih i poslije ... na mučilima!

SAGARISTION: Nosi se ... na križ!

DORDAL (*dovlači se jedva do svojih vrata, pokazuje rukom na Toksila i Pegnija*): Zar me nisu ova dvojica dovoljno namučila?

TOKSIL: Zapamtit ćeš ti kad si naletio na Toksila! (*Prilazi bliže gledaocima.*) A vi, gledaoci, da ste mi zdravo! Svodnik je propao. Plješčite!

Preveo Darko Novaković

NAPOMENA

„Perzijanac“ je druga Plautova komedija koja je iza Kolomana Raca ostala neprevedena te se, kako je prije dvaju brojeva i najavljeno, sada objavljuje na stranicama ovog časopisa. Ponovno, prema širokoj suglasnosti, nije riječ o posebno cijenjenom dijelu Plautove ostavštine, ali nije teško dokazati da zabavljački postupci primijenjeni u „Perzijancu“ olakšavaju razumijevanje cjeline Plautova komediografskog koncepta. Nema nikakva spora da je i to tekst „u drugom stupnju“, ali autorstvo, a potom i datacija grčkog Plautova predloška ne mogu se utvrditi.

Tekst je preveden prema Lindsayevu zbirnom izdanju Plautovih komedija (*T. Macci Plauti Comoediae. Recognovit brevisque adnotatione critica instruxit W. M. Lindsay.* Oxford 1905). Neznatno se od toga teksta odstupa u stihovima 40, 120, 190, 220. i 498. U stihovima 179–180, 239–240, 615. i 640. drugačije su distribuirane replike.

Sve su didaskalije prevodiočeve.